

تأثیر مقدار و زمان مصرف نیتروژن بر عملکرد کمی و کیفی بادام رقم مامائی (*Prunus dulcis Mill.*) "Mamaei"

محمود محمدی

استادیار مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان چهارمحال و بختیاری؛ سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، شهرکرد، ایران؛

m.mohamadi@areeo.ac.ir

دریافت: 95/2/27 و پذیرش: 95/12/2

چکیده

به منظور بررسی تأثیر میزان و زمان مصرف نیتروژن بر عملکرد کمی و کیفی بادام، آزمایشی به صورت فاکتوریل در قالب طرح آماری بلوک‌های کامل تصادفی در سه تکرار به مدت سه سال بر روی درختان بادام رقم مامائی (*Prunus dulcis*) انجام شد. فاکتورهای این آزمایش شامل نیتروژن در چهار سطح ($N_1=150$ ، $N_2=300$ ، $N_3=450$ و $N_4=600$ گرم نیتروژن خالص از منبع نترات آمونیم برای هر درخت) و زمان‌های مختلف مصرف: T_1 : مصرف یک‌مرتبه، T_2 : مصرف در دو قسط، T_3 : مصرف در سه قسط و T_4 : مصرف در چهار قسط بود. نتایج تجزیه واریانس مرکب نشان داد که اثر سال بر وزن 100 عدد میوه، قطر تنه درخت، درصد تشکیل اولیه و نهایی میوه و عملکرد درخت تفاوت معنی‌دار ایجاد نمود. اثر مقدار مصرف نیتروژن بر صفات مورد مطالعه معنی‌دار شد. بیشترین میزان وزن 100 عدد میوه، عملکرد درخت، وزن 100 عدد مغز، درصد تشکیل اولیه و نهایی میوه و درصد پروتئین برای هر درخت به ترتیب به مقدار 403/6 گرم، 3/78 کیلوگرم، 120/5 گرم، 23، 34 و 20/7 درصد از تیمار N_3 حاصل شد. حداکثر طول شاخه، قطر شاخه و قطر درخت به ترتیب به میزان 31/5، 0/92 و 7/8 میلی‌متر از تیمار N_4 حاصل شد. زمان‌های مختلف مصرف باعث تفاوت معنی‌دار در صفات مورد مطالعه شد. حداکثر صفات مطالعه شده از تیمار T_3 حاصل شد. اثر متقابل میزان در زمان مصرف نیتروژن بر وزن 100 عدد میوه، وزن 100 عدد مغز، قطر تنه درخت و درصد پروتئین مغز معنی‌دار شد. بیشترین مقادیر این صفات از تیمار N_3T_3 حاصل شد. با توجه به نتایج این آزمایش، تیمار N_3T_3 برای افزایش عملکرد کمی و کیفی بادام در مناطق بادام‌کاری استان چهارمحال و بختیاری و مناطق با شرایط خاک و اقلیم مشابه پیشنهاد می‌شود.

واژه‌های کلیدی: درصد تشکیل میوه، پروتئین و عملکرد

مقدمه

نیتروژن از عناصر غذایی ضروری و از عناصر محدود کننده رشد و تولید می‌باشد. مقدار و زمان مناسب مصرف نیتروژن از فاکتورهای مؤثر در مدیریت مصرف نیتروژن می‌باشند. بر خلاف گیاهان یک‌ساله، تأمین نیتروژن در بادام وابسته به دو بخش عمده درون‌زاد¹ و برون‌زاد² می‌باشد (بی و همکاران، 2004؛ میلارد و گرلت، 2010). بخش درون‌زاد بخشی از نیتروژن مورد نیاز درخت می‌باشد که در اندام‌های دائمی درخت مانند چوب، تنه، پوست و ریشه ذخیره شده است و در موقع نیاز درخت باز جذب می‌شوند و بخش برون‌زاد بخشی که در طول فصل رشد جذب درخت می‌شود (بی و همکاران، 2004؛ کوک و ویه، 2005؛ میلارد و گرلت، 2010). در اوایل بهار زمانی که جذب خاکی نیتروژن به واسطه فاکتورهای محیطی و فاکتورهای محدود کننده رشد ریشه محدود است، بخش ذخیره‌ای نقش اساسی در تغذیه درخت ایفا می‌کند (باسیلی و همکاران، 2007؛ نتو و همکاران، 2008؛ میلارد و گرلت، 2010). با پیشرفت و گذشت فصل رشد جذب خاکی نیتروژن نقش مهمی در تأمین نیاز تغذیه‌ای درخت ایفا می‌کند (بی و همکاران، 2004؛ نتو و همکاران، 2008؛ میلارد و گرلت، 2010). تحقیقات وینبام و همکاران (1984) نشان داد، درصد تخلیه سالانه نیتروژن³ در درختان بادام رقم Nonpariel، 50 درصد می‌باشد. بررسی‌های زهو و همکاران (2007) نشان می‌دهد ذخیره نیتروژن قبل از برداشت میوه به افزایش منابع ذخیره نیتروژن و انتقال آن به اندام‌های رویشی در فصل رویشی جدید کمک می‌کند.

همچنین نیتروژن نشاندار ذخیره شده در ریشه‌ها و تنه درخت در فصل بهار برای حفظ رشد جدید در مرحله تمام گل مورد استفاده قرار می‌گیرند. در تحقیقات محمد و همکاران (2015) جذب نیتروژن در فصل خواب و انتقال آن به شاخه‌های بادام گزارش شده است. نمودار رشد ریشه، الگوی رشد درخت و میوه بادام نشان می‌دهد، زمان‌های خاصی وجود دارد که مصرف نیتروژن در آنها از کارایی بالاتری برخوردار می‌باشد (دول، 2014). بررسی‌های بی و همکاران (2004) نشان می‌دهد مصرف نیتروژن در فصل بهار باعث بهبود رشد و توسعه گیاه می‌شود. همچنین نیلسون و همکاران (2001) گزارش نمودند کوددهی آغازین در ابتدای فصل بهار منجر به

افزایش مقدار گل‌ها، برگ‌های اسپوری و رشد سرشاخه‌ها در سال گلدهی می‌شود. بیشترین تأثیر نیتروژن روی رشد رویشی، تولید میوه و میزان پروتئین می‌باشد (مارشور 2012؛ زاراتاوالدس و همکاران، 2015). بادام نیاز بالایی به نیتروژن دارد و با برداشت 1000 کیلوگرم مغز 50-75 کیلوگرم نیتروژن برداشت می‌شود که در برآورد کل جذب نیتروژن، بایستی مقدار جذب از طریق برگ‌ها، شاخه‌ها، ریشه و تنه درخت را به برداشت از طریق مغز اضافه نمود (محمد و همکاران، 2015). نتایج پژوهش مایک و کستر (1997) درخصوص نیاز تغذیه‌ای درخت بادام نشان می‌دهد، یک هکتار باغ بادام با عملکرد بالا، 110 کیلوگرم یا بیشتر نیتروژن خالص به صورت محصول (مغز، پوسته سخت و پوسته سبز) و رشد رویشی (برگ و اندام هوایی) از خاک خارج می‌کند. مرجانی و رهنمون (1378) گزارش نمودند مصرف 600 گرم کود نیتروژنه در دو قسط (نیمی در اسفند و نیم دیگر 45 روز بعد در اواخر اردیبهشت ماه) منجر به حداکثر عملکرد و رشد سر شاخه‌های درختان بادام رقم آذر شد. میر و همکاران (1997) گزارش نمودند برای بدست آوردن عملکرد مطلوب در بادام، سالانه نیاز به مصرف 280-225 کیلوگرم در هکتار نیتروژن خالص است. زاراتاوالدس و همکاران (2015) گزارش نمودند بیشترین عملکرد مغز، تعداد میوه، شاخص سطح برگ و غلظت عناصر غذایی از مصرف 300 کیلوگرم در هکتار نیتروژن خالص در هکتار بدست آمد. اسپارزا و همکاران (2001) مصرف 2/5 کیلوگرم نیتروژن برای هر درخت را گزارش نمودند. محمد و همکاران (2015) حداکثر عملکرد بادام را از مصرف 466 گرم نیتروژن خالص به صورت تقسیطی در زمان‌های مختلف شامل 20 درصد در نیمه فوریه، 30 درصد ابتدای آوریل، 30 درصد نیمه ژوئن و 20 درصد در سپتامبر بعد از برداشت محصول برای هر درخت گزارش نمودند. همچنین مصرف بیش از اندازه نیتروژن تا 600 گرم نیتروژن خالص باعث افزایش رشد رویشی می‌شود. مغز بادام دارای پروتئین بالایی می‌باشد و با افزایش نیتروژن میزان پروتئین مغز افزایش می‌یابد (دلین، 2004). از نقش‌های دیگر نیتروژن شرکت در تشکیل گل و میوه بادام می‌باشد (ویتزل و همکاران، 2005). یکی از تئوری‌های که در این مورد بکارگرفته می‌شود، رشد زیاد درختان در اوایل میوه دهی می‌باشد. عدم تعادل بین میزان نیتروژن و کربوهیدراتها سبب ریزش گل‌ها می‌گردد. در این حالت گل‌هایی که روی درختان پر رشد قرار دارند اثر کمبود کربوهیدرات قادر به تشکیل میوه نمی‌باشند (هیرما و همکاران، 2008). محمد و همکاران (2015)

¹ Endogenous Pool

² Exogenous Pool

³ Percent annual depletion

کودهای دامی در آنها به میزان کافی نبوده، به طوری که کمبود نیتروژن در اغلب آنها مشهود می‌باشد (کیانی و همکاران، 1382 و مرشدی و همکاران، 1378). باتوجه به نیاز بالای بادام به نیتروژن، دمای پایین و غیر فعال بودن ریشه در اوایل فصل و شستشو و از دست رفتن نیتروژن باقیمانده در خاک، می‌توان با مدیریت دقیق و صحیح مصرف نیتروژن کود را در مرحله‌ای که درخت دارای یک مجموعه ریشه فعال برای جذب است در اختیار آن گذاشت. این کار علاوه بر کاهش مصرف کود، از آلوده شدن محیط زیست جلوگیری نموده و بر عملکرد کمی و کیفی محصول و درآمد باغداران می‌افزاید. لذا این پژوهش با هدف مدیریت مصرف نیتروژن در بادام در زمان و مقدار مناسب، جهت افزایش عملکرد کمی و کیفی بادام انجام شد.

مواد و روش‌ها

این آزمایش به صورت فاکتوریل در قالب طرح آماری بلوک‌های کامل تصادفی با چهار سطح مصرف کود نیتروژنی و چهار زمان مختلف مصرف، در سه تکرار به مدت سه سال (1390-1393) بر روی درختان بادام رقم مامائی پیوند شده روی پایه‌های بذری بادام تلخ (10 ساله) در بادامستان خیریه امامیه شهرستان سامان با 1970 متر ارتفاع از سطح دریا، میانگین بارندگی سالیانه 303 میلی-متر، میانگین تبخیر سالیانه 2575 میلی‌متر و مشخصات جغرافیایی 32 درجه و 32 دقیقه عرض شمالی و 50 درجه و 57 دقیقه طول شرقی انجام شد. فاکتورهای این آزمایش عبارت بودند از فاکتور اول مقدار مصرف نیتروژن شامل ($N_1=150$ ، $N_2=300$ ، $N_3=450$ و $N_4=600$ گرم نیتروژن خالص) از منبع نترات آمونیم حاوی 34 درصد نیتروژن برای هر درخت و فاکتور دوم زمان مصرف نیتروژن شامل: T_1 : پخش سطحی و مصرف یک‌مرته کود نیتروژنه در آغاز فصل رشد رویشی، T_2 : مصرف تقسیمی نیتروژن در دو قسط (50 درصد کل کود مصرفی در آغاز رشد رویشی و 50 درصد کل کود مصرفی 15 روز بعد از اتمام گل در مرحله فندقی شدن)، T_3 : مصرف تقسیمی نیتروژن در سه قسط (40 درصد کل کود مصرفی همزمان با آغاز رشد رویشی درخت، 40 درصد 15 روز بعد از اتمام گل و 20 درصد 30 روز قبل از برداشت محصول) و T_4 : مصرف تقسیمی نیتروژن در چهار قسط: (40 درصد کل کود مصرفی در آغاز رشد رویشی + 20 درصد 15 روز بعد از اتمام گل + 20 درصد 30 روز قبل از برداشت محصول). تغذیه ترکیبی نیتروژن با آمونیم و نترات به مصرف تکی آنها برتری دارد (مارشور، 2012). نترات آمونیم منبع آماده و

گزارش نمودند کمبود نیتروژن طی دوره گلدهی سبب تشدید ریزش گل‌ها شده و به شدت بر تولید محصول تأثیر می‌گذارد. همچنین افزایش نیتروژن در جوانه‌های گل قابلیت زنده ماندن تخمک، طول دوره گرده‌افشانی مؤثر و درصد تشکیل میوه را بالا می‌برد. کلرگیو و همکاران (2005) گزارش نمودند قدرت زنده‌مانی تخمک‌های درختان رشد کرده در خاک‌های غنی از نیتروژن بیشتر می‌باشد. پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد غلظت بالای نیتروژن در جوانه‌های گل منجر به تشکیل کیسه جنینی قویتری شده، عمر تخمک و زمان گرده‌افشانی مؤثر را افزایش می‌دهد. همچنین نیتروژن منجر به افزایش سطح برگ و درشت‌تر شدن میوه‌ها شده و همچنین سبب تأمین هیدرات‌کربن لازم برای رشد جوانه‌های تازه تشکیل یافته و نیز تأمین پروتئین مورد نیاز دانه گرده جهت حرکت در طول لوله گرده و رسیدن به تخمک و انجام لقاح می‌شود (ویتزل و همکاران، 2005؛ آتاسی و همکاران، 2013؛ محمد و همکاران، 2015). با افزایش جذب نیتروژن مقدار کلروفیل برگ افزایش پیدا می‌کند و منجر به جذب نور و فتوسنتز بیشتر در گیاه می‌شود (مارشور و همکاران، 2012؛ آتاسی و همکاران، 2013). با افزایش نیتروژن سطوح پلی‌آمین در گیاه افزایش پیدا نموده که این پلی‌آمین‌ها در تقسیم سلولی و تغییرات مورفولوژیکی از قبیل دانه گرده و طولی شدن لوله گرده مؤثر می‌باشند (ویتزل و همکاران، 2005).

در برنامه کوددهی بادام برآورد مقدار عناصر غذایی ذخیره شده، مقدار باز جذب و انتقال مجدد آنها مهم می‌باشد. لذا در مدیریت مصرف نیتروژن، باید مقدار قابل توجهی نیتروژن برای حمایت از گل‌ها در ابتدای فصل رشد، کاهش رقابت شکوفه‌ها و توسعه میوه تدارک دید. از این رو با توجه به الگوی رشد میوه و نمودار رشد ریشه بادام مصرف کود نیتروژنی باید منطبق با نیاز نیتروژنی، مراحل رشد رویشی، فعالیت ریشه، میزان پائین جذب در ابتدای فصل، عملکرد مورد انتظار و تجمع مواد غذایی در اندام‌های دایمی و برگ‌ها و بصورت تقسیمی باشد. درختان بادام در خاک‌هایی با بافت لومی یکدست و با عمق زیاد بیشترین محصول را تولید می‌کنند. این خاک‌ها ترکیبی بهینه از نفوذپذیری همراه با حفظ آب و تهویه را دارا هستند. (مایک، 1996). استان چهارمحال و بختیاری با سطحی معادل 16412 هکتار یکی از مراکز عمده تولید بادام در کشور می‌باشد (آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی، 1394). بررسی‌های به‌عمل آمده در باغ‌های استان نشان می‌دهد خاک اکثر باغ‌های بادام آهکی با بافت نسبتاً سبک و فقیر از مواد آلی می‌باشند. همچنین، مصرف

اسفندماه قبل از بارندگی‌های بهاره، 15 روز بعد از اتمام گل در دهه آخر فروردین ماه، 45 روز بعد از اتمام گل در دهه آخر اردیبهشت یک ماه قبل از برداشت محصول در دهه اول مرداد و بلافاصله بعد از برداشت محصول در نیمه اول شهریورماه بود. زمان تمام گل به طور متوسط برای رقم مامایی در شرایط منطقه اجرای آزمایش، حدود پنجم تا هشتم فروردین ماه است. قبل از اجرای طرح نمونه برداری مرکب خاک از اعماق 0-30 و 30-60 سانتیمتری جهت تعیین برخی خصوصیات فیزیکوشیمیایی و وضعیت عناصر غذایی انجام گرفت (مامی، 1375) (جدول شماره 1). آبیاری درختان با استفاده از روش آبیاری قطره ای با تعداد سه عدد قطره چکان با دبی 4 لیتر در ساعت برای هر درخت انجام شد. با توجه به عمق ریشه‌های فعال بادام که به طور معمول در عمق 40-90 سانتیمتری از سطح زمین می‌باشند و با گذشت زمان و با گسترش ریشه در خاک‌های عمیق و با بافت خاک مناسب عمق توسعه ریشه‌های فعال افزایش پیدا می‌کند (برون، 2012). تعداد سه چاله در ابتدای، یک سوم قسمت انتهایی سایه‌انداز هر درخت با قطر 50 و عمق حداقل 50 سانتیمتر در محل زیر قطره‌چکانها حفر گردید.

به سهولت قابل جذب برای درختان میوه می‌باشد و از قابلیت حل بالایی در آب برخوردار است و دارای هر دو نوع یون قابل جذب نیترات و آمونیم می‌باشد. (ملکوتی، 1384). انتخاب سطوح و مقادیر مختلف مصرف نیتروژن بر مبنای الگوی رشد میوه، نمودار رشد ریشه، نیاز نیتروژنی، میزان جذب نیتروژن، مراحل رشد رویشی، فعالیت ریشه، جذب کم نیتروژن در ابتدای فصل رشد، عملکرد مورد انتظار، تجمع مواد غذایی در برگ‌ها، اندامهای دایمی و ذخیره‌ای و نتایج تحقیقات داخلی و خارجی از قبیل نتایج تحقیقات مرجانی و رهنمون (1378)، کیانی و همکاران (1382)، وینام و همکاران (1984)، مایک و کستر (1997)، میر و همکاران (1997)، اسپارزا و همکاران (2001)، محمد و همکاران (2015)، بی و همکاران (2004)، نیلسون و همکاران (2001)، زاراتاوالدس و همکاران (2015) می‌باشد. در هر پلات آزمایشی تعداد 2 اصله درخت در دو ردیف در نظر گرفته شد که در مجموع 96 درخت در 6 ردیف 5 × 6 متری انتخاب شد. تعداد دو درخت در هر تکرار به عنوان یک تیمار و دو ردیف 16 درختی یعنی 32 درخت به عنوان یک یلوک در نظر گرفته شد. زمان‌های مصرف نیتروژن همزمان با آغاز رشد رویشی در دهه آخر

جدول 1- نتایج تجزیه‌های آزمایشگاهی خاک محل اجرای آزمایش

عمق	واکنش گل اشباع	قابلیت هدایت الکتریکی	فسفر	پتاسیم	آهن	روی	منگنز	مس	بور	نیتروژن	کربن آلی	مواد خنثی شونده	کلاس بافت
cm	pH	dS m ⁻¹				mg kg ⁻¹					%	%	
0-30	7/80	0/85	13	235	2/36	3/56	0/38	0/48	0/48	0/076	0/54	17/50	Sandy Loam
31-60	7/71	0/81	10	210	1/29	5/20	0/35	0/82	0/82	0/055	0/36	16/25	Sandy Loam

رشد مراقبت‌های لازم به عمل آمد و در پایان، محصول برداشت و نسبت به تعیین عملکرد کمی و خصوصیات کیفی میوه بادام شامل وزن میوه، وزن 100 عدد میوه و 100 عدد مغز اقدام شد. همچنین درصد تشکیل میوه، درصد پروتئین دانه، رشد قطری و طولی شاخه در طول فصل رشد جاری با استفاده از متر و رشد قطری درخت با استفاده از کولیس از ارتفاع 40 سانتیمتری بالای سطح زمین اندازه‌گیری شد. برای اندازه‌گیری درصد تشکیل میوه بر روی هر درخت چهار شاخه سالم در چهار جهت مختلف جغرافیایی به طول نیم متر و قطر 2/5-2 سانتیمتر انتخاب و در مرحله صورتی شدن و تورم جوانه ها تعداد

مصرف عناصر غذایی مطابق توصیه‌های مؤسسه تحقیقات خاک و آب کشور (ملکوتی و غیبی، 1376). نیاز غذایی درخت و نتایج آزمون خاک انجام شد. فسفر از منبع سوپر فسفات تریپل به میزان 230 گرم، پتاسیم از منبع سولفات پتاسیم به میزان 2 کیلوگرم، آهن از منبع سکوسترین آهن به میزان 150 گرم، روی، منگنز و مس از منبع سولفات آنها به میزان 300، 500 و 200 گرم، بر از منبع اسید بوریک به میزان 300 گرم و 2 کیلوگرم گوگرد از منبع گوگرد پودری جهت کاهش موضعی pH خاک و رفع نیاز تغذیه‌ای درخت همراه با مواد آلی از منبع کود حیوانی پوسیده شده به میزان 20 کیلوگرم برای هر درخت پس از مخلوط نمودن در چاله‌ها اقدام شد. در طول فصل

جوانه‌های گل قبل از مرحله باز شدن¹ و در فواصل زمانی 30 و 90 روز پس از مرحله تمام گل تعداد میوه‌ها بر روی شاخه‌های فوق شمارش و در نهایت شمارش میوه در مراحل 30 و 90 روز بعد از تمام گل به ترتیب به عنوان درصد تشکیل اولیه و نهایی میوه با استفاده از فرمول

$$\text{تعداد جوانه‌های گل} / \text{تعداد میوه} = \text{درصد تشکیل میوه}$$

منظور شد (مایک و کستر، 1997). پس از آماده سازی و آسیاب نمودن مغز، درصد پروتئین با اندازه‌گیری درصد نیتروژن موجود در مغز با استفاده از روش هضم تر و دستگاه کج‌دال اندازه‌گیری و حاصلضرب آن در ضریب (5/7) محاسبه شد (هورویتز، 2002). در زمان برداشت، محصول هر پلات آزمایشی (2 درخت) جداگانه برداشت و پوست سبز¹ از میوه‌ها جدا شد. سپس میوه‌ها برای 3 الی 4 روز در فضای آزاد پهن گردیدند تا خشک شوند و نمونه خشک شده وزن گردید و نهایتاً عملکرد بر حسب کیلوگرم در هر درخت محاسبه شد. به منظور تعیین درصد مغز نیز تعداد 100 عدد میوه از میوه‌هایی که برداشت و خشک شده بودند انتخاب و وزن شدند. سپس مغز آنها را جدا نموده و توزین شدند. نهایتاً درصد مغز میوه در کلیه تیمارها محاسبه گردید. در نیمه اول تیر ماه نمونه برگی از 100 تعداد عدد برگ (برگ و دم‌برگ) بالغ بادام شاخه‌های فصل رشد جاری درخت جهت اندازه‌گیری عناصر غذایی انجام هوایی برداشت شد (امامی، 1375). نتایج بدست آمده از پارامترهای اندازه‌گیری شده به وسیله نرم‌افزار آماری SAS و مقایسه میانگین‌ها با روش آزمون چند دامنه ای دانکن مورد تجزیه گرفت.

نتایج و بحث

اثر سال بر وزن 100 عدد میوه، قطر تنه درخت و درصد تشکیل اولیه میوه در سطح پنج درصد ($P \leq 0/05$) و بر عملکرد درخت و درصد تشکیل نهایی میوه در سطح یک درصد ($P \leq 0/01$) معنی‌دار شد و بر دیگر صفات مورد مطالعه تأثیر معنی‌داری نداشت (جدول 2). بیشترین میزان وزن 100 عدد میوه، عملکرد درخت، افزایش طول شاخه و درصد تشکیل اولیه و نهایی میوه و درصد پروتئین به ترتیب به میزان 380/6 گرم، 3/59 کیلوگرم، 28 میلیمتر، 30/5 و 20/9 درصد از سال اول آزمایش حاصل شد (جدول 3). از دلایل افزایش عملکرد در سال اول به دلیل وضعیت آب و هوایی مناسب‌تر و توزیع بارندگی‌های مناسب در بهار این سال می‌باشد. همچنین عملکرد بالا در سال اول

منجر به کاهش برگ‌های اسپوری بارده در سال بعد می‌شود که نتیجه آن سال آوری نسبی² در بادام می‌باشد (هرما و همکاران، 2008؛ تامبسی و همکاران، 2011). حداکثر وزن 100 عدد مغز و درصد پروتئین به ترتیب به میزان 115/45 گرم و 19/7 درصد از سال سوم آزمایش بدست آمد (جدول 3). گسترده‌تر و عمیق‌تر شدن سیستم ریشه‌ای در طول زمان اجرای آزمایش و جذب آب و مواد غذایی بهتر از پروفیل رطوبتی خاک از دلایل افزایش قطر تنه و شاخه در سال سوم آزمایش می‌باشد. می‌باشد. اعمال سیستم چالکود و مصرف بهینه دیگر مواد غذایی منجر به گسترش و قویتر شدن ریشه شد. هر چه ریشه گسترش آن در خاک بیشتر باشد، جذب آب و عناصر غذایی افزایش می‌یابد. مقاومت گیاه در برابر کم آبی یکی دیگر از اثرات مفید سیستم ریشه ای قوی و گسترده تر است. سیستم ریشه‌ای گسترده‌تر باعث افزایش توان تولید درخت می‌گردد. این موضوع در گونه‌های درختی دیگر نیز گزارش گردیده است (اسمیت و همکاران، 2004؛ مایک و کستر، 1997؛ مرجانی و رهنمون، 1378).

بر اساس نتایج جدول تجزیه واریانس اثر مقدار مصرف نیتروژن بر صفات مورد مطالعه در سطح یک درصد ($P \leq 0/01$) و بر افزایش قطر شاخه در سطح پنج درصد ($P \leq 0/05$) معنی‌دار شد (جدول 2). بیشترین میزان وزن 100 عدد میوه، عملکرد درخت، وزن 100 عدد مغز، درصد تشکیل اولیه و نهایی میوه به ترتیب به مقدار 403/6 گرم، 3/78 کیلوگرم، 120/5 گرم، 34 و 23 درصد از تیمار N_3 حاصل شد. درصد افزایش وزن 100 عدد میوه، عملکرد درخت، وزن 100 عدد مغز، درصد تشکیل اولیه و نهایی میوه و درصد پروتئین در تیمار N_3 نسبت به تیمار N_1 به ترتیب به میزان 18، 26، 11/5، 30، 31 و 22 درصد شد. با افزایش میزان نیتروژن تا تیمار N_3 به‌طور معمول رشد درخت و وزن 100 عدد مغز افزایش پیدا نمود. حداکثر طول شاخه، قطر شاخه و قطر درخت به ترتیب به میزان 31/5، 0/92 و 7/8 میلیمتر از تیمار N_4 حاصل شد که با تیمار N_3 به‌جز قطر شاخه تفاوت معنی‌داری را نشان ندادند. درصد افزایش طول شاخه، قطر شاخه و قطر درخت در تیمار N_4 نسبت به تیمار N_1 به ترتیب به میزان 38، 19/5 و 10 درصد شد (جدول 3). بیشترین درصد پروتئین مغز از تیمار N_3 به میزان 20/7 درصد بدست آمد که با تیمار N_4 با 20/6 درصد پروتئین تفاوت معنی‌داری نشان نداد و نسبت به تیمار شاهد 23 درصد افزایش را نشان داد. در این آزمایش روند افزایشی

² Alternate bearing

¹ Popcorn

همکاران، 2015 مطابقت دارد. پاسخ درخت به مصرف نیتروژن در تیمار N₃ به دلیل پائین بودن مواد آلی خاک، کم بودن میزان نیتروژن خاک، سبک بودن بافت خاک و برآورده شدن نیازهای غذایی بادام می باشد.

صفات مورد مطالعه تا تیمار N₃ مشاهده شد و از تیمار N₃ به N₄ روند کاهشی بود. این نتایج با نتایج تحقیقات مرجانی و رهنمون، 1378؛ وینام و همکاران، 1984؛ میر و همکاران، 1997؛ مایک و کستر 1997؛ رفت و دجونگ، 2011؛ زاراتاوالدس و همکاران، 2015 و محمد و

جدول 2- نتایج تجزیه واریانس مرکب تأثیر مقادیر و زمان های مختلف مصرف نیتروژن بر صفات مطالعه شده در بادام

میانگین مربعات									درجه آزادی	منابع تغییرات
پروتئین مغز	درصد تشکیل نهایی	درصد تشکیل اولیه	قطر تنه درخت	قطر شاخه	طول شاخه	وزن 100 عدد مغز	عملکرد درخت	وزن 100 عدد میوه		
3/66 ^{ns}	72/3 ^{**}	58/2 [*]	1/7 [*]	0/03 ^{ns}	17/6 ^{ns}	340 ^{ns}	4/18 ^{**}	1360 [*]	2	سال
1/32 ^{ns}	19/8 [*]	35/3 [*]	0/76 ^{ns}	0/03 ^{ns}	67/7 [*]	281/5 [*]	0/85 ^{**}	233 ^{ns}	6	تکرار در سال
100 ^{**}	173/8 ^{**}	439 ^{**}	4/4 ^{**}	0/16 [*]	627/7 ^{**}	1/85 ^{**}	3/67 ^{**}	22878 ^{**}	3	مقدار (A)
0/45 ^{ns}	19/7 [*]	29 ^{ns}	0/19 ^{ns}	0/003 ^{ns}	20/8 ^{ns}	110 ^{ns}	0/84 ^{**}	289 ^{ns}	6	سال در مقدار
162 ^{**}	152/9 ^{**}	346 ^{**}	3/5 ^{**}	0/13 [*]	610/8 ^{**}	2961 ^{**}	5/9 ^{**}	13566 ^{**}	3	زمان (B)
0/89 ^{ns}	10/36 ^{ns}	17/8 ^{ns}	0/23 ^{ns}	0/007 ^{ns}	11/23 ^{ns}	88/7 ^{ns}	0/42 [*]	621 ^{ns}	6	سال در زمان
11/95 ^{**}	5/2 ^{ns}	14/5 ^{ns}	2/33 ^{**}	0/03 ^{ns}	10/34 ^{ns}	502/8 ^{**}	0/18 ^{ns}	2378 ^{**}	9	مقدار در زمان (B×A)
0/18 ^{ns}	3/5 ^{ns}	4/6 ^{ns}	0/08 ^{ns}	0/003 ^{ns}	10/2 ^{ns}	70/64 ^{ns}	0/19 ^{ns}	414 ^{ns}	18	زمان × مقدار × سال
1/68	7/1	15	0/5	0/03	25/4	119	0/12	303	90	خطا
									143	کل
6/5	13/3	12	9/4	14/6	13/5	9/6	10/4	9/6		ضریب تغییرات

^{ns} و * و ** به ترتیب غیر معنی دار و معنی دار در سطح 5 و 1 درصد

و عملکرد هسته افزایش پیدا می کند (محمد و همکاران، 2015). با افزایش میزان نیتروژن، ذخیره نیتروژن در گیاه به دلیل افزایش در ماده خشک و زیست توده و غلظت نیتروژن موجود در اندام های دایمی درخت افزایش پیدا می کند. میلارد و همکاران، 1995). محمد و همکاران، 2015 گزارش نمودند کمبود نیتروژن طی دوره گلدهی سبب تشدید ریزش گلها شده و به شدت بر تولید محصول تاثیر می گذارد. افزایش میزان نیتروژن جوانه های گل قابلیت زنده ماندن تخمک، طول دوره گرده افشانی مؤثر و درصد تشکیل میوه را بالا می برد (ویتزل و همکاران، 2005؛ آتاسی و همکاران، 2013؛ محمد و همکاران 2015). از دلایل افزایش وزن 100 عدد مغز افزایش تعداد میوه در درخت و افزایش درصد مغز با افزایش مصرف نیتروژن می باشد. عملکرد درخت متأثر از تعداد میوه ها در درخت و وزن مغز می باشد (لامپین و همکاران، 2011). اما تعداد میوه مهمترین فاکتور تعیین کننده عملکرد می باشد (ریدل و همکاران، 2004). افزایش

با مصرف بیشتر نیتروژن در تیمار N₄ رشد رویشی درخت افزایش یافت و روند کاهشی در صفات غیر رویشی مورد آزمایش مشاهده شد. کمبود نیتروژن منجر به افزایش وزن پوسته چوبی، کاهش وزن میوه و وزن مغز می شود (مایک و کستر 1997؛ رفت و دجونگ، 2011؛ زاراتاوالدس و همکاران، 2015). نیتروژن از عناصر مؤثر در افزایش پروتئین مغز می باشد. این عنصر نقش مهمی در ساخت واحدهای سازنده پروتئین (اسیدهای آمینه) دارد (مارشنر، 2012). با افزایش جذب نیتروژن در تیمار N₃ و N₄ میزان پروتئین مغز افزایش پیدا کرد. جذب نیتروژن به وسیله درخت متأثر از فاکتورهای محیطی از قبیل درجه حرارت، بافت خاک و رطوبت است (مارشنر، 2012). در اوایل فصل رشد که درجه حرارت پائین است و ریشه های درخت از فعالیت قابل توجهی برخوردار نیستند، ترکیبی از درجه حرارت و مرحله رشدی درخت، قابلیت جذب و استفاده از نیتروژن راحت تأثیر قرار می دهند. با افزایش نیتروژن رشد درخت

افزایش را نشان داد. افزایش صفات مورد بررسی این آزمایش با مدیریت تقسیطی نیتروژن در تیمار T₃ با نتایج تحقیقات مرجانی ورهنمون (1378)؛ کیانی و ملکوتی، 1382؛ وینام و همکاران (1987)، گوپهونگ و همکاران (2004)؛ اسمیت و همکاران (2004) مطابقت دارد. نتیجه حاصل از مصرف تقسیطی در این تحقیق مبنی بر استفاده درخت، هم از نیتروژن ذخیره شده و هم از نیتروژن مصرفی به صورت کود می باشد. در مقایسه مصرف تقسیطی کود نیتروژنی علاوه بر صرفه‌جویی در مصرف کود، نیتروژن در مرحله‌ای از رشد که درخت به آن نیاز دارد و دارای ریشه‌های فعال برای جذب نیتروژن می‌باشد در اختیار درخت قرار می‌گیرد. بررسی الگوی رشد میوه بادام، نشان می‌دهد که میوه‌های بادام یک مرحله رشد سریع را به دنبال مرحله تمام گل شروع می‌کنند که طول این دوره 75-70 روز بوده و رشد میوه بادام در این مرحله بصورت بزرگ شدن حجم ظاهری پوسته است. این دوره مصادف با زمانی است که مقدار زیادی نیتروژن توسط میوه نابالغ بادام جذب شده و برای توسعه و بلوغ میوه بکار برده می‌گردد. این نیتروژن در پریکارپ (پوسته سبز¹ + پوسته چوبی²) میوه بادام تجمع یافته و بعداً در مرحله بلوغ میوه به جنین منتقل شده و در آن تجمع می‌یابد (نتو و همکاران، 2008، میلارد و گرلت، 2010).

بنابراین تامین نیتروژن در طول مراحل اولیه رشد میوه بادام از اهمیت خاصی برخوردار است. بررسی نمودار رشد ریشه بادام نشان می‌دهد که ریشه بادام دارای دو نقطه اوج رشد و فعالیت می‌باشد، یکی در ماه فوریه همزمان با آغاز فعالیت رویشی درخت و دیگری از ماه جولای شروع و بسته به اقلیم منطقه تا ماه آگوست ادامه دارد (براون، 2012؛ دول، 2014). در بین این دو نقطه اوج رشد ریشه به دلیل رقابت قسمت هوایی درخت برای فتوسنتز و رشد میوه و ساقه کاهش می‌یابد. بررسی چرخه نیتروژن نشان می‌دهد نیاز درخت به نیتروژن از اوایل فصل رشد تا ماه جولای افزایش و از جولای به بعد کاهش می‌یابد که تقریباً با نمودار جذب سالپانه نیتروژن هماهنگ است (براون، 2012؛ دول، 2014). آغاز فعالیت رویشی وابسته به نیتروژن ذخیره شده می باشد که با گذشت زمان از نقش نیتروژن ذخیره شده کاسته و بر نقش نیتروژن مصرفی افزوده می‌گردد. مقایسه این چرخه با الگوی رشد درخت نشان می‌دهد در زمان‌های حداکثر رشد ریشه نیاز درخت به نیتروژن بیشتر می‌باشد. میزان

وزن مغز و درصد مغز با مصرف نیتروژن در نتایج تحقیقات گری و گارت (1998) نیز گزارش شده است. با افزایش مصرف نیتروژن عملکرد افزایش پیدا می‌کند و وزن تک میوه کاهش می‌یابد. اثر مشابه کاهش وزن میوه با افزایش عملکرد در پسته (گانس و همکاران، 2010) و سیب (نیلسون و همکاران، 2009) گزارش شده است. در دیگر گونه‌های درختی مانند گلابی و هلو افزایش وزن میوه نتیجه افزایش در ذخیره نیتروژن است (سانز و همکاران، 1997). در تولید دانه گرده در درختان میوه و کیفیت میوه علاوه بر عوامل ژنتیکی، شرایط آب و هوایی و شرایط محیطی از قبیل خاک، مؤثر می‌باشند (مایک و کستر؛ بی و همکاران، 2004؛ نتو و همکاران، 2008). با افزایش جذب نیتروژن مقدار کلروفیل برگ‌گی افزایش پیدا می‌کند و منجر به جذب نور و فتوسنتز بیشتر در گیاه می‌شود (مارشنر، 2012؛ آتاسی و همکاران، 2013). همچنین سطوح پلی‌آمین در گیاه با افزایش نیتروژن افزایش پیدا کرده که این پلی‌آمینها در تقسیم سلولی و تغییرات مورفولوژیکی از قبیل دانه گرده و طولیل شدن لوله گرده مؤثر می‌باشند (ویتزل و همکاران، 2005).

به طور کلی غلظت بالای نیتروژن در جوانه‌های گل منجر به تشکیل کیسه جنینی قویتری شده، عمر تخمک و زمان گرده‌افشانی مؤثر را افزایش می‌دهد. نیتروژن منجر به افزایش سطح برگ و درشت‌تر شدن میوه‌ها شده و همچنین سبب تأمین هیدرات کربن لازم برای رشد جوانه‌های تازه تشکیل یافته و تأمین پروتئین مورد نیاز دانه گرده جهت حرکت در طول لوله گرده و رسیدن به تخمک و انجام لقاح و افزایش درصد تشکیل میوه می‌شود (کیانی و ملکوتی، 1380؛ هرما و همکاران، 2008). نتایج جدول تجزیه واریانس مرکب نشان داد زمان‌های مختلف مصرف نیتروژن باعث تفاوت معنی‌دار در سطح یک درصد ($P \leq 0/01$) در صفات مورد مطالعه شد (جدول 2). بیشترین وزن 100 عدد میوه، 100 عدد مغز و عملکرد درخت از تیمار T₃ به ترتیب به میزان 397/4، 122/03، 3/8 کیلوگرم حاصل شد که منجر به افزایش 13، 23 و 19 درصدی نسبت به تیمار T₁ شد. حداکثر میزان افزایش طول شاخه، قطر شاخه و قطر درخت از تیمار T₃ به ترتیب به میزان 31/8، 0/9 و 7/7 میلیمتر به دست آمد که نسبت به تیمار T₁ افزایش 33/5، 6 و 6/5 را نشان داد. حداکثر درصد اولیه و نهایی تشکیل میوه از تیمار T₃ به ترتیب به میزان 32/4 و 22 درصد به دست آمد که نسبت به تیمار T₁، 29/6 و 28/5 درصد افزایش را نشان داد. بیشترین میزان پروتئین مغز از تیمار T₃ به میزان 22/28 درصد حاصل شد که نسبت به تیمار T₁، 29 درصد

¹ Hull

² Shell

مدیریت و برنامه کوددهی، نیتروژن بایستی به میزان و زمان مناسب مطابق با نیازهای غذایی و مراحل رشدی در اختیار درخت قرار گیرد. مدیریت کود نیتروژن از اهمیت زیادی برخوردار است زیرا بسیاری از عوامل محیطی و تولیدی بر نیاز و تقاضای بادام به نیتروژن تأثیر می‌گذارند. جهت افزایش تولید، جذب نیتروژن در مرحله گلدهی افزایش می‌یابد زیرا تعداد گل و وزن میوه متأثر از جذب نیتروژن می‌باشند. بنابراین برای افزایش عملکرد کمی و کیفی بادام با توجه به پایین بودن مواد آلی خاک، سبک بودن بافت خاک و شیبدار بودن اراضی باغ‌های بادام در استان چهارمحال و بختیاری لازم است نیتروژن را در مراحل حساس که منطبق با بیشترین نیاز گیاه است، مصرف نمود.

بررسی تغییرات عناصر غذایی طی سه سال آزمایش

اثر سال بر غلظت پتاسیم و منگنز در سطح 5 درصد ($P \leq 0/01$)، غلظت روی و مس در سطح یک درصد ($P \leq 0/01$) معنی‌دار شد (جدول 5). حداکثر میزان عناصر غذایی به‌جز پتاسیم و روی از سال اول آزمایش به دست آمد (جدول 6)، که این ناشی از در دسترس بودن عناصر غذایی در این سال و عدم حالت آنتاگونیسمی عناصر با یکدیگر می‌باشد. اثر مقدار مصرف نیتروژن بر غلظت نیتروژن و پتاسیم اندام هوایی در سطح یک درصد ($P \leq 0/01$) و فسفر در سطح پنج درصد ($P \leq 0/05$) معنی‌دار شد (جدول 5). بیشترین میزان نیتروژن و پتاسیم اندام هوایی به ترتیب به میزان 2/47 و 1/52 درصد از تیمار N_3 بدست آمد که نسبت به تیمار شاهد (N_1) افزایش 137 و 38 درصدی را نشان داد و با تیمار N_4 در یک گروه آماری مشترک قرار گرفتند و تفاوت معنی‌دار نشان ندادند. حداکثر میزان فسفر به میزان 0/43 درصد از تیمار N_4 حاصل شد که با تیمار N_3 تفاوت معنی‌داری نشان نداد و 65/5 درصد افزایش نسبت به تیمار شاهد نشان داد (جدول 6). اثر مقدار مصرف نیتروژن بر غلظت عناصر غذایی میکرو تأثیر معنی‌دار نداشت (جدول 5). با این وجود حداکثر غلظت عناصر غذایی از تیمارهای N_3 و N_4 بدست آمد (جدول 6) با افزایش مصرف نیتروژن از سطح N_1 تا سطح N_3 و N_4 رشد درخت زیاد شده و نیاز درخت به دیگر عناصر غذایی بیشتر و متعاقب آن جذب و غلظت فسفر، پتاسیم و دیگر عناصر غذایی در اندام هوایی برگ افزایش پیدا می‌کند. این نتایج با نتایج تحقیقات مرجانی و رهنمون (1378)، کیانی و همکاران (1382)، وینام و همکاران (1984)، مایک و کستر (1997)، میر و همکاران (1997)، اسپارزا و همکاران (2001)، محمد و همکاران (2015) و زاراتاوالدس و همکاران (2015) مطابقت دارد.

نیتروژن ذخیره شده ای که برای رشد برگ‌ها و ساقه‌های جدید درخت مورد استفاده قرار می‌گیرد به میزان نیتروژن ذخیره شده در درخت بستگی دارد. بنابراین برای تأمین نیاز درخت بایستی کود را در زمان‌های مختلف و با توجه به نیاز درخت در اختیار آن قرار داد، تا بتوان حداکثر و عملکرد حاصل شود. با اعمال مصرف تقسیمی کود نیاز درخت در طول فصل رشد تأمین شده و علاوه بر افزایش تولید از هدر رفت سرمایه و شستشوی نیتروژن و مسائل جانبی از قبیل آلودگی زیست محیطی جلوگیری به عمل می‌آید. در بین اثرات متقابل اثر سال در مقدار مصرف بر عملکرد درخت در سطح یک درصد ($P \leq 0/01$) و بر درصد تشکیل میوه در سطح پنج درصد ($P \leq 0/05$) معنی‌دار شد و بر دیگر صفات تأثیر معنی‌دار نداشت (جدول 2). حداکثر عملکرد درخت به میزان 4/43 کیلوگرم از سال اول و تیمار R_3 و حداقل به میزان 2/74 کیلوگرم از سال دوم و تیمار R_1 بدست آمد. حداکثر درصد تشکیل نهایی میوه به میزان 24/12 درصد از سال اول و تیمار R_3 و حداقل به میزان 17 درصد از سال دوم و تیمار R_1 حاصل شد. همچنین اثر متقابل سال در زمان مصرف نیتروژن فقط بر عملکرد درخت در سطح پنج درصد ($P \leq 0/05$) تأثیر معنی‌دار داشت (جدول 2). حداکثر عملکرد درخت به میزان 4/20 کیلوگرم از سال اول و تیمار زمان T_3 و حداقل به میزان 2/75 کیلوگرم از سال دوم و تیمار زمان T_1 بدست آمد. اثر متقابل میزان در زمان در سال بر تمامی صفات مورد بررسی تأثیر معنی‌داری ($P \geq 0/05$) نداشت.

اثر متقابل میزان در زمان مصرف نیتروژن بر وزن 100 عدد میوه، وزن 100 عدد مغز، افزایش قطر تنه درخت و درصد پروتئین مغز در سطح یک درصد ($P \leq 0/01$) تفاوت معنی‌دار نشان داد (جدول 2). مطابق نتایج جدول 4 بیشترین وزن 100 عدد میوه از تیمار N_3T_3 به میزان 419 گرم حاصل شد که نسبت به تیمار N_1T_1 با 304 گرم وزن، 38 درصد افزایش را نشان داد. حداکثر وزن 100 عدد مغز به میزان 133/4 گرم از تیمار N_3T_3 حاصل شد که نسبت به تیمار N_1T_1 30 درصد افزایش را نشان داد. بیشترین میزان رشد قطر تنه درخت از تیمار N_4T_3 به میزان 8/37 میلی‌متر بدست آمد که نسبت به تیمار N_1T_1 با 6/62 میلی‌متر قطر، 26/5 درصد افزایش را نشان داد. همچنین حداکثر درصد پروتئین مغز از تیمار N_3T_3 به میزان 24/4 درصد بدست آمد که نسبت به تیمار N_1T_1 78 درصد افزایش نشان داد. با وجود معنی‌دار نشدن اثر میزان در زمان مصرف بر دیگر صفات مورد مطالعه ولی حداکثر مقدار این صفات از تیمار N_3T_3 حاصل شد. در

جدول 4- مقایسه میانگین اثر متقابل تیمارهای مقادیر و زمان‌های مختلف مصرف نیتروژن بر میزان صفات مطالعه شده

وزن 100	عملکرد	وزن 100	طول	قطر	قطر تنه	تشکیل	تشکیل	پروتئین
عدد میوه	درخت	عدد مغز	شاخه	شاخه	درخت	اولیه میوه	نهایی میوه	مغز
گرم	کیلوگرم	گرم	سانتیمتر	میلیمتر	میلیمتر	درصد	درصد	درصد
N1T1	304i	102/4de	19/54a	0/74a	6/62bc	21/4a	14/73a	13/7g
N1T2	332/7h	106/5cde	20/98a	0/77a	7/53abc	26a	18a	17/3f
N1T3	377/3cdefg	116/2abcde	27/23a	0/77a	7/22abc	28a	19/03a	19/5ef
N1T4	356fgh	106/7cde	23/61a	0/8a	7/05abc	28/2a	19/63a	17/8ef
N2T1	348/4gh	97/72e	20/18a	0/78a	6/35c	26a	16/94a	17/3f
N2T2	354/3fgh	3a	24/98a	0/76a	6/71bc	29/7a	19/05a	18/4ef
N2T3	404/5abcd	3/81a	28/84a	0/9a	7/97ab	33/1a	22/12a	22/2bc
N2T4	408abc	3/53a	28/45a	0/72a	7/98ab	32a	23/12ac	19/7de
N3T1	386/3bcdef	3/15a	25/86a	0/75a	3/93ab	29/5a	20/28a	17/7ef
N3T2	412/4ab	3/88a	30/11a	0/95a	7/88ab	34a	23/22a	18/9ef
N3T3	419a	4/3a	35/7a	1/05a	7/88ab	37/2a	25/16a	24/4a
N3T4	397abcde	3/76a	34/47a	0/94a	7/47abc	34/3a	23/55a	21/9bcd
N4T1	369/4efg	2/93a	24/55a	0/77a	7/71ab	23a	16/63a	20/1cde
N4T2	380/8bcdefg	3/23a	29/47a	0/83a	7/14abc	29/2a	20a	19/9de
N4T3	389abcde	3/71a	35/51a	0/91a	8/37a	31/2a	21/81a	22/9ab
N4T4	373/8defg	3/43a	33/68a	0/79a	7/84ab	25/7a	18/76a	19/2ef

حروف مشابه در هر ستون نشان‌دهنده عدم اختلاف معنی‌دار در سطح 5 درصد آزمون چند دامنه‌ای دانکن است. N مقادیر مختلف مصرف نیتروژن (N₁: 150، N₂: 300، N₃: 450، N₄: 600، گرم نیتروژن خالص از منبع نترات آمونیم)، T زمانهای مختلف مصرف (T₁: مصرف یک‌دفعه نیتروژن، T₂: مصرف در دو قسط، T₃: مصرف در سه قسط و T₄: مصرف تقسیمی در چهار قسط)

جدول 5- نتایج تجزیه واریانس مرکب تأثیر مقادیر و زمان‌های مختلف مصرف نیتروژن بر غلظت عناصر غذایی اندام هوایی

میانگین مربعات							درجه آزادی	منابع تغییرات
مس	منگنز	روی	آهن	پتاسیم	فسفر	نیتروژن		
714*	9805**	206*	1575	0/8**	0/007	0/10	2	سال
657	398	177	10407	0/06	0/006	0/40	6	تکرار در سال
49	20	3/7	1897	0/01**	0/01*	0/22**	3	مقدار (A)
90	106	16	1158	0/005	0/006*	0/20	6	سال در مقدار
152	683**	29	2352**	0/11**	0/007*	0/30**	3	زمان (B)
26	30	3/3	375	0/01	0/001	0/200	6	سال در زمان
85	73*	41	1055	0/01**	0/003*	0/20**	9	مقدار در زمان (A×B)
120	114	21	818	0/01	0/001	0/50	18	زمان × مقدار × سال
109	97	28	999	0/01	0/002	0/20	90	خطا
							143	کل
7/8	9/2	8/6	10/4	10/2	11	6/3		ضریب تغییرات

ns و * به ترتیب غیر معنی‌دار و معنی‌دار در سطح 5 و 1 درصد

(جدول 5). بیشترین میزان نیتروژن، فسفر و پتاسیم به- ترتیب به‌میزان 2/42، 0/42 و 1/64 درصد از تیمار T₃ حاصل شد که با تیمار T₄ در یک گروه آماری مشترک

اثر زمان مصرف نیتروژن بر غلظت نیتروژن، پتاسیم، آهن و منگنز در سطح یک درصد (P ≤ 0/01) و بر غلظت فسفر در سطح پنج درصد (P ≤ 0/05) معنی‌دار شد

رشد ریشه، الگوی رشد درخت و میوه بادام می‌باشد. اثر متقابل مقدار در زمان مصرف نیتروژن بر غلظت نیتروژن، و پتاسیم در سطح یک درصد ($P \leq 0/01$) و بر غلظت فسفر و منگنز در سطح پنج درصد ($P \leq 0/05$) تفاوت معنی‌دار نشان داد (جدول 5). بیشترین غلظت عناصر غذایی نیتروژن، فسفر، پتاسیم و منگنز به ترتیب به میزان 2/54، 0/44، 1/58 درصد و 66 میلی‌گرم در کیلوگرم از تیمار N_3T_3 حاصل شد. همچنین در مورد دیگر عناصر غذایی حداکثر غلظت عناصر غذایی از تیمارهای N_3T_3 و N_4T_4 و کمترین غلظت از تیمارهای N_1T_1 و N_2T_1 بدست آمد. این نتایج با نتایج تحقیقات مرجانی و رهنمون (1378)، کیانی و همکاران (1382)، وینام و همکاران (1984)، مایک و کستر (1997)، محمد و همکاران (2015) مطابقت دارد.

قرار گرفت و تفاوت معنی‌داری را نشان نداد و نسبت به تیمار شاهد (T_1) افزایش 30، 52 و 21 درصدی را نشان داد. حداکثر میزان آهن و منگنز نیز از تیمار T_3 به ترتیب به میزان 157/4 و 66 میلی‌گرم در کیلوگرم بدست آمد که افزایش 19/5 و 11/5 درصدی نسبت به تیمار شاهد نشان داد. با وجود معنی‌دار نشدن اثر زمان مصرف نیتروژن بر غلظت روی و مس اندام هوایی، بیشترین میزان روی و مس نیز از تیمار T_3 حاصل شد (جدول 6). افزایش غلظت عناصر غذایی اندام هوایی با مصرف تقسیطی نیتروژن در تیمار T_3 (مصرف نیتروژن در 3 نوبت) با نتایج تحقیقات مرجانی و رهنمون (1378)، کیانی و ملکوتی، 1382؛ وینام و همکاران (1987)، نیلسون و همکاران (2001)، اسمیت و همکاران (2004)، بی و همکاران (2004)، محمد و همکاران (2015) مطابقت دارد. این مصرف تقسیطی هماهنگ با نیاز غذایی درخت، نمودار

جدول 6- مقایسه میانگین تأثیر مقادیر و زمان‌های مختلف مصرف نیتروژن بر غلظت عناصر غذایی اندام هوایی

تیمار	نیتروژن	فسفر	پتاسیم	آهن	روی	منگنز	مس		
								درصد	میلی‌گرم در کیلوگرم
اول	2/39a	0/42 a	1/07c	156/3a	19/4b	76a	28/8a	سال	
دوم	2/36a	0/4ab	1/24b	152a	22/8a	59/4 b	22/9b		
سوم	2/38 a	0/39 b	1/32a	150/4a	23/2a	47/6c	21/6b		
N_1	1/8c	0/26bc	1/10c	142/4a	21/5a	60/3a	23/6a	مقدار	
N_2	2/27b	0/33 b	1/15c	148/4a	21/9a	61/2a	23/5a		
N_3	2/47a	0/41 a	1/52a	158/4a	21/8a	62a	24/7a		
N_4	2/39a	0/43 a	1/45b	153/4a	22a	a60/6	26a		
T_1	1/84c	0/27bc	1/14c	132c	20/8a	59/2bc	24/6a	زمان	
T_2	2/10b	0/34b	1/2c	151/6b	21/3a	62/8ab	27a		
T_3	2/42 a	0/42a	1/64a	157/4a	22/1a	66a	24a		
T_4	2/37 a	0/41a	1/38b	155/8a	22/9a	56c	22a		

در هر ستون و هر ردیف میانگین‌هایی که در هر قسمت حداقل در یک حرف مشترک هستند فاقد اختلاف معنی‌دار بر اساس آزمون دانکن در سطح احتمال 5 درصد می‌باشند. N مقادیر مختلف مصرف نیتروژن (N_1 : 150، N_2 : 300، N_3 : 450، N_4 : 600، گرم نیتروژن خالص از منبع نیترات آمونیم)، T زمان‌های مختلف مصرف (T_1 : مصرف یک‌دفعه نیتروژن، T_2 : مصرف در دو قسط، T_3 : مصرف در سه قسط و T_4 : مصرف تقسیطی در چهار قسط)

نتیجه‌گیری

باغ‌های بادام استان چهارمحال و بختیاری که اغلب دارای بافت‌های نسبتاً سبک و شنی هستند می‌تواند باعث آبشویی آن و انتقال به منابع آب زیردست و آلودگی‌های زیست محیطی شود. بنابراین تیمار N_3T_3 به عنوان مناسب‌ترین تیمار برای فرمول کوددهی نیتروژنی در باغ‌های منطقه و مناطق با شرایط خاک و اقلیم مشابه پیشنهاد می‌شود.

نتایج این آزمایش نشان داد با افزایش میزان نیتروژن پارامترهای اندازه‌گیری شده افزایش یافتند که این روند افزایش تا تیمار N_3 مشاهده شد و از N_3 به N_4 این روند مشاهده نگردید. همچنین زمان مصرف نیتروژن بر اکثر صفات اندازه‌گیری شده تأثیر معنی‌دار داشت به طوری که بیشترین صفات از تیمار T_3 (مصرف نیتروژن در 3 نوبت) حاصل گردید. مصرف بیش از حد نیتروژن در

فهرست منابع:

1. امامی، ع. (1375). روش‌های تجزیه گیاه. جلد اول. موسسه تحقیقات آب و خاک. نشریه شماره 982.
2. دفتر آمار و فناوری اطلاعات وزارت جهاد کشاورزی. 1394. آمارنامه کشاورزی. جلد سوم: محصولات باغبانی، وزارت جهاد کشاورزی، معاونت برنامه‌ریزی و اقتصادی، مرکز فناوری اطلاعات و ارتباطات. [www://amar.maj.ir](http://www.amar.maj.ir). تهران، ایران.
3. کیانی، ش.، م.ج. ملکوتی و ک. میرزا شاهی 1382. تأثیر روش کوددهی بر شاخصهای رشد رویشی و عملکرد درختان بادام، مجموعه مقالات هشتمین کنگره علوم خاک ایران. رشت، ایران.
4. مرجانی، ح. و ح. رهنمون. 1378. بررسی اثرات نیتروژن، فسفر و پتاسیم بر روی درختان بادام. گزارش نهایی مرکز تحقیقات کشاورزی آذربایجان شرقی، تبریز، ایران، 15 صفحه.
5. ملکوتی، م.ج. (1384) کشاورزی پایدار و افزایش عملکرد با بهینه‌سازی مصرف کود در ایران "چاپ سوم با بازنگری کامل" شورای عالی سیاست‌گذاری توسعه کاربرد مواد بیولوژیک و استفاده بهینه از کود و سم در کشاورزی انتشارات سنا. 472 صفحه
6. ملکوتی، م. ج. و م. ن. غیبی. 1376. تعیین حد بحرانی عناصر غذایی محصولات استراتژیک و توصیه صحیح کودی در کشور. نشر آموزش کشاورزی، 56 صفحه.
7. Atasaya, A., H. Akgu, K. Ucguna, and B. San. 2013. Nitrogen fertilization affected the pollen production and quality in apple cultivars "Jerseymac" and "Golden Delicious". *Acta Agriculturae Scandinavica, Section B –J. Soil and Plant Sci.* 63(5): 460–465.
8. Basile, B., D.R. Bryla, M.L. Salsman, J. Marsal, C. Cirillo, R.S. Johnson, and T.M. Dejong, 2007. Growth patterns and morphology of fine roots of size-controlling and invigorating peach rootstocks. *J. Tree Phys.* 27:231–241.
9. Bayazit, S., O. Caliskan, and B. Imrak. 2011. Comparison of pollen production and quality characteristics of cultivated and wild almond species. *Chilean J. Agric Res.* 71:536–541.
10. Bayazit, S., B. Imrak, and O. Caliskan. 2012. Determination of pollen production and quality attributes of some almond cultivars (*Prunus dulcis*) and selected wild almond (*Amygdalus orientalis*) genotypes. *Int J. Agric Biol.* 14: 425–429.
11. BI, G., C.F. Scagel, and L.H. Fuchigami. 2004. Effects of spring soil nitrogen application on nitrogen remobilization uptake, and partitioning for new growth in almond nursery plants. *J. Hort Sci and Biot.* 79 (3): 431–436.
12. Brown, P. 2012. Managing nutrients efficiently. Growing opportunity. Australian almond conference.
13. Clergue, B., B. Amiaud, F. Pervanchon, F. Lasserre-Joulin, S. Plantureux. 2005. Biodiversity: function and assessment in agricultural areas. A review. *J. Agro Sust Dev.* 25:1– 15.
14. Cooke, J.E.K. and M. Weih, 2005. Nitrogen storage and seasonal nitrogen cycling in *Populus*: bridging molecular physiology and ecophysiology. *J. New Phy.* 167:19–30.
15. Delin, S. 2004. Within-field variations in grain protein content – relationships to yield and soil nitrogen and consistency in maps between years. *J. Precis Agric.* 5(6): 565–577.
16. Doll, D. 2014. Almond orchard nitrogen and potassium nutrition. University of California, Agriculture and Natural resources. Southern San Joaquin valley almond symposium.
17. Esparza, G., T.M. DeJong, and S.A. Weinbaum. 2001. Effects of irrigation deprivation during the harvest period on nonstructural carbohydrate and nitrogen contents of dormant, mature almond trees. *J. Tree Phy.* 21:1081–1086.

18. Eti S., S. Paydas, A.B. Kuden, N. Kaska, S. Kurnaz, M. Ilgin. 1996. Researchs on pollen viability, the ability to pollen germination, amounts of pollen and pollen tube growth of some selected almond types and Texas cultivar in Adana ecological condition. Turkish J. Agric. 20:521–527.
19. Gray, D. and H.E.G. Garrett, 1998. Nitrogen fertilization and aspects of fruit yield in a Missouri black walnut alley cropping practice. J. Agrof Syst. 44:333–344.
20. Guihong, B.I., C.F. Scagel, and L.H. Fuchigam. 2004. Effect of spring soil nitrogen application on nitrogen remobilization uptake, and partitioning for new growth in almond nursery plants. J. Hort Sci and Biotech. 79(3): 431–736
21. Gunes, N.T., Y. Okay, A.I. Koksai, and M. Koroglu, 2010. The effect of nitrogen and phosphorus fertilization on yield, some fruit characteristics, hormone concentrations, and alternate bearing in pistachio. Turkish J. of Agri and Fore. 34: 33–43.
22. Heerema, R.J., S.A. Weinbaum, F. Pernice, and T.M. Dejong, 2008. Spur survival and return bloom in almond (*Prunus dulcis* (Mill.) D.A.Webb) varied with spur fruit load, specific leaf weight, and leaf area. J. Hort Sci and Biotech. 83:274-281.
23. Horwitz, W. (2002). Official Methods of Analysis (17th ed.), Association of Official Analytical Chemists, Inc.: Gaithersburg, USA.
24. Lampinen, B.D., S. Tombesi, S.G. Metcalf, and T.M. DeJong, 2011. Spur behavior in almond trees: relationships between previous years spur leaf area, fruit bearing and mortality. J. Tree Physiol. 31: 700–706.
25. Marschner, P. 2012. Mineral nutrition of higher plants. Academic Press, Waltham, MA, USA.
26. Meyer, R.D., J. Deng, J.P. Edstrom, and S. cutter. 1997. Foliar nutrient (N, P, K, B) application effects on almond yield. J. Acta Horti. 470: 406–411.
27. Micke, W.C. 1996. Almond Production Manual. University of California, Davis, USA. pp: 289.
28. Micke, W.C., and D.E. kester. 1997. Almond growing in california. Acta Horticulture. 470: 21–28.
29. Millard, P., G.H. Neilsen. 1989. The influence of nitrogen supply on the uptake and remobilization of stored n for the seasonal growth of apple-trees. Ann. Bot. 63 (3): 301–309.
30. Muhammad, S., B.L. Sanden, B.D. Lampinen, S. Saa, M.I. Siddiqui, D.R. Smart, A. Olivos, K.A. Shackel, T. DeJong, and P.H. Brown. 2015. Seasonal changes in nutrient content and concentrations in a mature deciduous tree species: Studies in almond (*Prunus dulcis* (Mill.)D. A. Webb). Eur. J. of Agr. 65: 52–68.
31. Neto, C., C. Carranca, J. Clemente, A. DeVarenes. 2008. Nitrogen distribution, remobilization and re-cycling in young orchard of non-bearing “Rocha” pear tree. J. Scientia Hortic. 118: 299–307.
32. Neilsen, D., P. Millard, L.C. Herbert, G.H. Nelsen, E.J. Hogue, P. Parchomchuk, and B.J. Zebarth. 2001. Remobilization and uptake of N by newly planted apple (*Malus domestica*) trees in response to irrigation method and timing of N application. J. Tree Phys. 21: 513–21.
33. Neilsen, G.H., D. Neilsen, and L. Herbert, 2009. Nitrogen fertigation concentration and timing of application affect nitrogen nutrition, yield, firmness, and color of apples grown at high density. J. Hort sci. 44:1425–1431.
34. Reidel, E.J., P.H. Brown, R.A. Duncan, R.J. Heerema, and S.A. Weinbaum, 2004. Sensitivity of yield determinants to potassium deficiency in 'Nonpareil' almond (*Prunus dulcis* (Mill.) DA Webb). J. Hort Sci and Biot. 79:906–910.
35. Rufat, J., T.M. DeJong. 2001. Estimating seasonal nitrogen dynamics in peach trees in response to nitrogen availability. J. Tree Physiol. 21 (15): 1133–1140.

36. Saenz, J.L., T.M. DeJong, and S.A. Weinbaum, 1997. Nitrogen stimulated increases in peach yields are associated with extended fruit development period and increased fruit sink capacity. *J. of Hort Sci.* 122: 772-777.
37. Smith, M.W., B.S. Cheary, and B.L. Carroll. 2004. Response of pecan to nitrogen rate and nitrogen application time. *J. Hort Scie.* 39(6): 1412–1415.
38. Tombesi, S., B.D. Lampinen, S. Metcalf, and T.M. DeJong. 2011. Relationships between spurand orchard-level fruit bearing in almond (*Prunus dulcis*). *J. Tree Phys* 31:1413-1421.
39. Weinbaum, S.A., I. Klein, F.E. Broad bent, W.C. Micke, and T.T. Muraoka. 1984. Effects of time of nitrogen application and soil texture on the availability of isotopically labeled fertilizer nitrogen to reproductive and vegetative tissue of mature almond trees. *Ame. J. Hort Sci.* 109:339–343.
40. Witzell, J., T. Kuusela, and T. Sarjala. 2005. Polyamine profiles of healthy and parasite-infected *Vaccinium myrtillus* plants under nitrogene enrichment. *J. Chem Ecol.* 31:561–675.
41. Zarata-Valdez, J.L., S. Muhammad, S. Saa, B.D. Lampinen and P.H. Brown. 2015. Light interception, leaf nitrogen and yield prediction in almonds: A case study. *Euro. J. Agr.* 66: 1–7.
42. Zhang, J., S. Bittman, D.E. Hunt, M.M. Schaber. 2007. Nitrogen status of pollen donor affects kernel set and yield components in corn. *J. Plant Nutr.* 30: 1205–1212.

Effect of Rate and Time of Nitrogen Application on Quantitative and Qualitative Yield of Almond (*Prunus dulcis*)

M. Mohammadi¹

Assistant Professor, Chaharmahal and Bakhtiari Agricultural and Natural Resources Research and Education Center; Agricultural Research, Education and Extension Organization, Shahrekord, Iran ;
E-mail: m.mohamadi@areeo.ac.ir

Received: May, 2016 , & Accepted: February, 2017

Abstract

A three-year study was carried out to evaluate the effects of different levels and times of nitrogen (N) application on qualitative and quantitative yield of almond (*Prunus dulcis* Mill.), cv."Mamai". The experiment used a factorial arrangement in a randomized complete block design, with three replications. The treatments of this research consisted of four rates of N (N1=150, N2=300, N3=450 and N4=600 gram net N per tree, from ammonium nitrate) and four times of N application (T1= one, T2= Two, T3= Three and T4= Four splits). The analysis of variance results revealed that the effect of year was significant on 100 fruit weight, tree diameter, initially and finally fruit set percentage, and tree yield. The effect of nitrogen rate application was significant on the studied parameters. The maximum rate of 100 fruit weight, tree yield, 100 kernel weight, initial and final fruit set percentage, and protein percentage were obtained from N3 and were, respectively, 403.6 g, 3.78 kg, 120.5 g, 34%, 23% and 7.20% . The maximum of branch length, branch diameter and tree diameter were, respectively, 31.5, 0.92, and 7.8 mm which were obtained in N4 treatment. Different times of N application showed a significant effect on the studied parameters. The maximum of these parameters were obtained from T3. The interaction effect of rate and time of application was significant on 100 fruit weight, 100 kernel weight, tree diameter, and protein percentage. The maximum of the studied parameters was obtained from N3T3. Considering the results of this experiment, the N3T3 treatment is suggested for almond orchards of Chaharmahal–va-Bakhtiari province and regions with the same soil and climate condition

Keywords: Fruit set percentage, Protein percent, Yield

¹ Corresponding author: Agricultural and Natural Resources Research and Education Center of Shahrekord.
P.O.Box:415